

Н. В. Параниця,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики, Державний податковий університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3682-4979>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.3.192

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТОРГОВЕЛЬНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС (2015—2025)

N. Paranytsia,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Policy, Marketing and Business Analytics, State Tax University

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE TRADE BALANCE OF UKRAINE AND THE EU COUNTRIES (2015-2025)

Представлена стаття містить комплексний порівняльний аналіз торговельного балансу України та країн Європейського Союзу за період 2015—2025 роки, висвітлюючи ключові етапи економічної інтеграції європейського ринку: від підписання Угоди про асоціацію та ЗВТ до повномасштабного вторгнення та прогнозованих наслідків адаптації в умовах воєнного часу. В дослідженні здійснено розрахунок експортно-імпортного сальдо та динаміка зміни структури експорту.

Аналіз охоплює три основні фази. Перша фаза (2015—2021) характеризується стабільним зростанням товарообігу, закріпленням ЄС як головного торговельного партнера України, але збереженням хронічного торговельного дефіциту через домінування сировинного експорту з України та імпорту високотехнологічної продукції з ЄС.

Друга фаза (2022—2025) деталізує радикальні зміни, спричинені веденням воєнного стану. Використання автономних торговельних заходів ЄС допомогло втримати експорт, проте блокада морських шляхів та руйнування промислових активів призвели до зміни структури експорту (падіння металургії, зростання агросектору) та рекордного торговельного дефіциту (\$30,6 млрд прогноз на 2025 р.) через критичний імпорт палива, зброї та гуманітарних товарів.

Особливий акцент зроблено на структурних змінах в економіці, які ілюструються графічним порівнянням експорту металургійної продукції та ІТ-послуг. На відміну від товарного сектора, сфера послуг, зокрема ІТ-аутсорс, демонструє стійке позитивне сальдо та стає основним стабільним джерелом валютних надходжень, перевершуючи традиційну важку індустрію. Витрати українських біженців у ЄС також вплинули на баланс послуг.

На завершення у статті пропонується короткостроковий прогноз до 2030 року, оцінюючи вплив потенційного повноправного членства України в ЄС. Очікується, що інтеграція призведе до повної модернізації виробництва, притоку інвестицій, інтеграції в європейські ланцюжки поставок та переходу України від моделі "сировинного придатку" до "технологічного та сервісного партнера", що забезпечить умови для довгострокового збалансування торговельного сальдо.

The presented article contains a comprehensive comparative analysis of the trade balance of Ukraine and the European Union countries in the period from 2015 to 2025, highlighting the key stages of economic integration: from the signing of the Association Agreement and FTA to the full-scale invasion and the predicted consequences of adaptation to wartime conditions and the European market. The study calculates the export-import balance, the dynamics of changes in the export structure.

The analysis covers three main phases. The first phase (2015–2021) is characterized by stable growth in trade turnover, consolidation of the EU as Ukraine's main trading partner, but the preservation of a chronic trade deficit due to the dominance of raw material exports from Ukraine and imports of high-tech products from the EU.

The second phase (2022–2025) details the radical changes caused by the war. The use of autonomous EU trade measures helped to maintain exports, but the blockade of sea routes and the destruction of industrial assets led to a change in the structure of exports (a decline in metallurgy, a rise in the agricultural sector) and a record trade deficit (\$30.6 billion forecast for 2025) due to critical imports of fuel, weapons and humanitarian goods.

Special emphasis is placed on structural changes in the economy, which are illustrated by a graphic comparison of exports of metallurgical products and IT services. Unlike the goods sector, the service sector, in particular IT outsourcing, demonstrates a stable positive balance and is becoming the main stable source of foreign exchange earnings, surpassing traditional heavy industry. The costs of Ukrainian refugees in the EU have also affected the balance of services.

Finally, the article offers a short-term forecast until 2030, assessing the impact of Ukraine's potential full membership in the EU. It is expected that integration will lead to the complete modernization of production, the inflow of investments, integration into European supply chains, and the transition of Ukraine from the model of a "raw material appendage" to a "technological and service partner", which will provide conditions for long-term balancing of the trade balance.

Ключові слова: торговельний баланс, Україна, ЄС, експорт, імпорт, торговельний дефіцит, ІТ-послуги, металургія, Угода про асоціацію, прогноз 2030.

Key words: trade balance, Ukraine, EU, export, import, trade deficit, IT services, metallurgy, Association Agreement, forecast 2030.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах глобалізації та поглиблення міжнародної економічної інтеграції торговельний баланс є одним із ключових показників, що відображає рівень конкурентоспроможності національної економіки, її здатність до сталого розвитку та ефективної участі у світовому господарстві. Для України питання формування та динаміки торговельного балансу набуло особливої актуальності у період 2015—2025 років, що зумовлено структурними трансформаціями економіки, зміною зовнішньоторговельних пріоритетів, поглибленням співпраці з Європейським Союзом, а також впливом політичних, економічних і безпекових чинників.

Порівняльний аналіз торговельного балансу України та країн ЄС дає змогу виявити спільні та відмінні риси у структурі експорту й імпорту, оцінити ефективність зовнішньоторговельної політики, а також визначити ступінь інтегрованості України до європейського економічного простору. Водночас країни ЄС характеризуються різним рівнем економічного розвитку, спеціалізації та торговельних стратегій, що створює додаткові можливості для поглибленого наукового аналізу.

З наукової точки зору дослідження торговельного балансу України у порівнянні з країнами ЄС сприяє розвитку теорії міжнародної торгівлі, компаративного аналізу та економічної інтеграції. Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для формування та коригування

державної зовнішньоекономічної політики, розроблення стратегій диверсифікації експорту, зменшення торговельного дефіциту та підвищення конкурентоспроможності українських товарів на європейських ринках.

Таким чином, обрана тема безпосередньо пов'язана з актуальними науковими завданнями аналізу міжнародних економічних процесів і водночас має важливе практичне значення для забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку України в умовах європейської інтеграції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика торговельного балансу та зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами Європейського Союзу широко представлена у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. У дослідженнях українських економістів основна увага зосереджується на аналізі динаміки експорту й імпорту, структурних зрушеннях у зовнішній торгівлі, а також впливі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на показники торговельного балансу. Зокрема, у працях таких авторів, як О. Амоша, В. Геєць, Т. Мельник, О. Шнирков, обґрунтовується залежність торговельного балансу України від сировинної спрямованості експорту та високої імпортозалежності економіки.

Значна кількість наукових публікацій присвячена дослідженню наслідків поглиблення торговельно-економічної інтеграції України з ЄС у період після 2015 року. У цих роботах аналізується вплив лібералізації торгівлі, тарифних і нетарифних бар'єрів, а також адаптації українських стандартів до європейських вимог на обсяги та структуру зовнішньої торгівлі. Вчені наголошують, що, попри зростання товарообігу з країнами ЄС, для України залишається характерним від'ємне сальдо торговельного балансу, що зумовлює необхідність структурних реформ і стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю.

У працях зарубіжних дослідників, зокрема представників європейських аналітичних центрів і міжнародних організацій, торговельний баланс України розглядається в контексті загальноєвропейських економічних процесів, регіональної спеціалізації та конкурентоспроможності. Дослідження акцентують увагу на асиметрії економічного розвитку між Україною та країнами ЄС, різному рівні технологічності виробництва та впливі макроекономічної нестабільності на зовнішньоторговельні показники.

Водночас аналіз наукових публікацій свідчить, що недостатньо комплексно висвітленими залишаються питання порівняльного аналізу торговельного балансу України та окремих країн ЄС у довгостроковій динаміці, з урахуванням кризових явищ, пандемії COVID-19 та повномасштабних геополітичних викликів початку 2020-х років. Це зумовлює потребу в подальших дослідженнях, спрямованих на системне зіставлення тенденцій і факторів формування торговельного балансу України та держав Європейського Союзу у 2015—2025 роках.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу торговельного балансу України та країн Європейського Союзу у період 2015—2025 років з метою виявлення основних тенденцій, структурних особливостей та факторів його формування в умовах євроінтеграційних процесів і глобальних економічних викликів.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачається розв'язання таких завдань:

— дослідити динаміку основних показників зовнішньої торгівлі України та країн ЄС у 2015—2025 роках;

— проаналізувати структуру експорту та імпорту України у порівнянні з країнами Європейського Союзу;

— визначити ключові чинники, що впливають на формування торговельного балансу України та держав ЄС;

— оцінити вплив Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також зовнішніх кризових явищ на зміни торговельного балансу;

— виявити основні проблеми та дисбаланси у зовнішній торгівлі України з країнами ЄС;

— обґрунтувати напрями вдосконалення зовнішньоекономічної політики України з метою покращення стану торговельного балансу та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Реалізація поставленої мети та завдань дасть змогу сформувати науково обґрунтовані висновки й практичні рекомендації щодо оптимізації торговельно-економічних відносин України з країнами Європейського Союзу в середньостроковій перспективі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом останнього десятиліття торговельні відносини України та ЄС пройшли шлях від становлення зони вільної торгівлі до повної економічної інтеграції в умовах введення в державі воєнного стану.

Останнє десятиліття продемонструвало історичну зміну ролей у структурі українського експорту. Якщо раніше стійкість торговельного балансу залежала від "важких" індустрій, то у 2022—2025 роках інтелектуальна сфера стала головним стабілізатором валютних надходжень. Досліджуваний період можна розділити на три фази. Перша фаза економічне зближення та структурні дисбаланси (2015—2021).

Період з 2015 по 2021 рік став визначальним для зовнішньої торгівлі України. Після анексії Криму та початку конфлікту на Донбасі Україна активно переорієнтувала свої торговельні потоки з пострадянських ринків на Європейський Союз, що було юридично закріплено Угодою про асоціацію та початком дії поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з 1 січня 2016 року.

За цей період ЄС швидко стає ключовим торговельним партнером України. Якщо у 2015 році частка ЄС у загальному експорті товарів складала близько 34%, то до кінця 2021 року цей показник перевищив 40%, а обсяг торгівлі досяг рекордних на той час показників. Це свідчило про успішну географічну диверсифікацію [1].

За цей період товарообіг між Україною та ЄС зріс приблизно на 60%, що було обумовлено поступовим скасуванням тарифів та адаптацією українського бізнесу до європейських стандартів і технічних регламентів. Дефіцит коливався, але стабільно був присутній. Наприклад, у 2021 році, який став піковим за обсягами торгівлі перед широкомасштабним наступом РФ на Україну, від'ємне сальдо торгівлі товарами з ЄС оцінювалося приблизно в € 4 млрд [2].

Ключова причина дефіциту крилася в різній структурі товарних потоків:

— Український експорт (Сировинна модель): Експорт України до ЄС мав переважно сировинний характер (зернові, олії, насіння олійних культур, чорні метали та вироби з них (напівфабрикати, прокат), залізна руда, деревина). Ці товари мають низький рівень доданої вартості та високу залежність від світових цін (цінної кон'юнктури).

— Імпорт з ЄС (Високотехнологічна продукція): Імпорт з країн ЄС був представлений товарами з високим рівнем переробки та інновацій (промислова техніка, верстати, електроніка, автомобілі, комплектуючі для автопрому, фармацевтика, полімери). Ці товари забезпечували модернізацію української промисловості, але вимагали значних валютних витрат, посилюючи дефіцит торговельного балансу.

Таким чином, фаза 2015—2021 років заклала основу для інтеграції, але залишила Україну в ролі постачальника базової сировини для розвиненіших індустрій Європи, що і зумовило хронічний торговельний дефіцит.

Друга фаза радикальна трансформація та воєнна деформація (2022—2025). Період з 2022 по 2025 рік став етапом "вимушеної інтеграції", коли торговельні відносини перетворилися з суто економічного процесу на питання національного виживання. Повномасштабна війна спричинила шоківні зміни, які назавжди змінили структуру українського експорту. Для підтримки української економіки ЄС у червні 2022 року запровадив безпрецедентний крок — скасування всіх мит та квот на український експорт (АТМ).

Це дозволило частково компенсувати втрату ринків СНД та Азії. А також переорієнтувати експорт на сухопутні кордони з ЄС через заблоковані порти Чорного моря (проект "Шляхи солідарності").

"Шляхи солідарності" були запущені у травні 2022 року у відповідь на загарбницьку війну росії проти України з метою створення нових транспортних маршрутів для забезпечення безперебійного імпорту та експорту України залізницею, автомобільними шляхами та внутрішніми водними шляхами. Сьогодні "Шляхи солідарності ЄС-Україна" стали життєво важливою артерією для української економіки [5].

У листопаді 2025 року ініціатива "Шляхи солідарності ЄС-Україна" забезпечила транспортування близько 70% українського імпорту, а також приблизно 50% експорту неаграрної продукції і близько 10% експорту зерна, олійних культур та пов'язаної продукції. Решта обсягів експорту транспортувалася через Чорне море [5].

Одним із найбільшійших наслідків війни стало руйнування промислового потенціалу Сходу України. Знищення "Азовсталі" та ММК ім. Ілліча, а також окупація частини територій призвели до падіння експорту чорних металів. Якщо у 2021 році металургія займала близько 23—25% експорту, то до 2024—2025 років її частка впала до менш ніж 10% [2]. Металургія традиційно залежала від великих обсягів морських перевезень. Дорога логістика через західні кордони зробила багато видів українського прокату неконкурентоспроможними в ЄС.

На фоні падіння промисловості агросектор став "опорною точкою" економіки. Частка сільськогосподарської продукції в експорті до ЄС перевищила 60%. Україна стала ключовим постачальником олії, кукурудзи та пшениці. Різке зростання українського агроімпорту викликало протести фермерів у Польщі, Угорщині та Словаччині, що призвело до тимчасових блоkad кордону та введення захисних механізмів з боку ЄС у 2024 році.

Станом на кінець 2025 року торговельний дефіцит досяг історичного максимуму — прогнозовані -\$30,6 млрд. [2].

Це зумовлено структурою імпорту, яка стала "критичною". Через руйнування НПЗ та нафтобаз Україна перейшла на 100% імпорт нафтопродуктів з ЄС. Виникає гостра потреба в техніці, запчастинах та боєприпасів. Масовий імпорт генераторів, трансформаторів та сонячних панелей для відновлення енергосистеми після обстрілів. Медикаменти та товари першої потреби, виробництво яких всередині країни було обмежене.

Період 2022—2025 років продемонстрував парадокс: торговельна інтеграція з ЄС стала максимально глибокою (понад 50% товарообігу), але сам баланс став максимально розбалансованим. Україна на цьому етапі виступає як реципієнт технологій та ресурсів для виживання, сплачуючи за це значним торговельним дефіцитом, який покривається переважно коштом міжнародної фінансової допомоги.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У результаті проведеного порівняльного аналізу торговельного балансу України та країн Європейського Союзу за 2015—2025 роки встановлено, що зовнішня торгівля України характеризується стійкою залежністю від імпорту та переважно від'ємним сальдо торговельного балансу, тоді як для більшості країн ЄС притаманна більш збалансована або позитивна структура зовнішньоторговельних операцій. Це зумовлено відмінностями у рівні економічного розвитку, технологічній оснащеності виробництва та структурі національних економік.

Дослідження показало, що упродовж аналізованого періоду відбулися суттєві зміни у географічній та товарній структурі зовнішньої торгівлі України, зокрема посилилася орієнтація на ринки Європейського Союзу. Водночас зростання обсягів

експорту до країн ЄС не супроводжувалося відповідним підвищенням його технологічного рівня, що обмежує можливості скорочення дефіциту торговельного балансу та посилення конкурентних позицій України.

Виявлено, що ключовими чинниками формування торговельного балансу України у відносинах з країнами ЄС залишаються сировинна спрямованість експорту, висока енергетична та інвестиційна імпортозалежність, а також вплив зовнішніх шоків, зокрема пандемії COVID-19 і геополітичної нестабільності. Для країн ЄС визначальними є диверсифікована структура експорту, значна частка продукції з високою доданою вартістю та ефективні механізми державної підтримки зовнішньої торгівлі.

Отримані результати свідчать про необхідність поглиблення структурних реформ в Україні, спрямованих на розвиток переробної промисловості, інноваційних галузей і стимулювання експорту конкурентоспроможної продукції. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання сформульованих висновків і рекомендацій при розробленні державної зовнішньоекономічної політики та стратегій інтеграції України до єдиного європейського економічного простору.

Література:

1. Показники світового розвитку: країни та економіки. World Bank Data: веб-сайт. URL: <https://data.worldbank.org/country/ukraine> (дата звернення: 04.11.2025).
2. Статистика зовнішнього сектору. Офіційний сайт Національного банку України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 04.01.2026).
3. Зовнішньоекономічна діяльність. Офіційний сайт Державної служби статистики України: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.01.2026).
4. Гаврилюк І. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу. Економіка та суспільство. 2024. Випуск 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>
5. "Шляхи солідарності ЄС-Україна": обсяг торгівлі сягнув близько 252 млрд євро URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/shlyahy-solidarnosti-yes-ukrayina-obsyag-torgivli-syagnuv-blyzko-252-mlrd-yevro/>

References:

1. World Bank (2025), "World Development Indicators: Countries and Economies — Ukraine", available at: <https://data.worldbank.org/country/ukraine> (Accessed 4 November 2025).
2. National Bank of Ukraine (2026), "External Sector Statistics", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (Accessed 4 January 2026).
3. State Statistics Service of Ukraine (2026), "Foreign Economic Activity", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 4 January 2026).
4. Havryliuk, I. (2024), "Foreign economic activity of Ukraine with the European Union countries", *Ekonomika*

ta suspilstvo, vol. 59, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>.

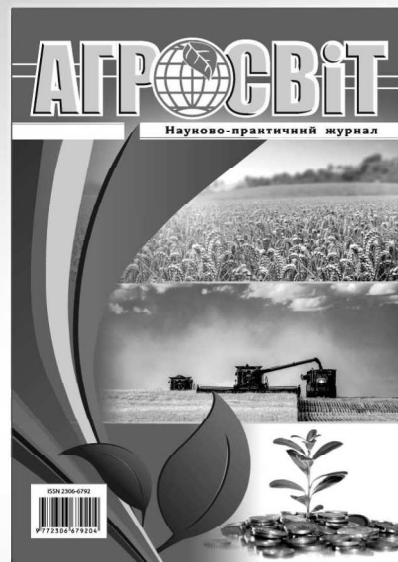
5. European Union Neighbours East (2023), "EU-Ukraine solidarity paths: trade volume reached about 252 billion euros", available at: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/shlyahy-solidarnosti-yes-ukrayina-obsyag-torgivli-syagnuv-blyzko-252-mlrd-yevro/> (Accessed 4 January 2026).

Стаття надійшла до редакції 21.01.2026 р.

АГРОСВІТ

<https://nayka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

**Журнал включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)**

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292